

Шубенко Н.О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Київського університету
імені Бориса Грінченка, м. Київ

ФЕНОМЕН МЕДІАМУЗИКИ В КОНТЕКСТІ ПОЛІЛОГУ КУЛЬТУР

Анотація. У статті розкрито сутність феномену медіамузики в контексті соціокультурних змін у сучасному суспільстві. Аналізуються нові акустичні, мовні, стилістичні, жанрові, композиційні, драматургічні засоби і прийоми медіамузики як нового виду мистецтва, що виникло в умовах поширення медійного впливу на динамічні процеси культурного простору.

Ключові слова: медіамузика, медіакультура, полілог культур, медіатекст, візуалізація музичних засобів виразності.

Аннотация. Шубенко Н.А. Феномен медиамузыки в контексте полилога культур. В статье раскрывается сущность феномена медиамузыки в контексте социокультурных изменений в современном обществе. Анализируются новые акустические, языковые, стилистические, жанровые, композиционные, драматургические средства и приемы медиамузыки как нового вида искусства, возникшего в условиях усиления влияния медиа на динамические процессы культурного пространства.

Ключевые слова: медиамузыка, медиакультура, полилог культур, медиатекст, визуализация музыкальных средств выразительности.

Annotation. Shubenko N.O. Mediamusic phenomenon in context of the polilog of cultures. In the article is opened the mediamusic phenomenon matter in context of sociocultural changes in the contemporary society. New acoustic, language, stylistic, genre, compositional, dramaturgic means and methods of mediamusic as new art, which appeared in conditions of culture space mediatation, are analyzed.

Keywords: mediamusic, mediaculture, polilog of cultures, mediatext, visualization of music expression means.

Постановка проблеми. Соціокультурні зміни у сучасному суспільстві базуються на трансформації динамічних процесів у культурному просторі, головними ознаками яких стають нелінійність, відкритість, випадковість, імовірнісний характер, що сприяє виникненню і мережевій взаємодії глобальних культурних потоків. Нові мегамасштабні культурні світи вступають у взаємодію зі старими, вже посівшими свою історичну нішу, проте не є їх слідством. Відмова від логоцентризма активізує версифікаційні процеси, що диференціюють культурні потоки. Імманентизація зовнішнього як конструктивний фактор феномена нелінійності і фундаментальний механізм самоорганізації соціокультурного простору сприяє синергетичному характеру розвитку сучасної культури і перетворенню принципу діалога в багаторівневий спектр міжкультурних комунікацій, який дослідники глобальних культурних процесів сьогодні називають полілогом культур. В складній мережевій організації полілогу культур постійно виникають нові культурні феномени, пов'язані з поширенням медіаконунікаційного впливу на різні аспекти суспільного життя, які потребують дослідження в контексті глобалізаційних тенденцій політики, науки, культури, мистецтва.

Аналіз досліджень і публікацій. На зміну діалогу культур Бахтіна-Біблера суть якого полягає у взаєморозумінні "Я" та "Іншого", взаєморозумінні різних особистостей з різними "культурами, логіками мислення, різними змістами істини, краси, добра" [3, с. 299] і який є базовим принципом асиміляції культур у світі, де активно розвиваються глобалізаційні процеси, приходить нова комунікативна система. Вона заснована на принципі мережевої організації інтеграційних процесів у культурі і є рознорівневою нелінійною взаємодією універсальних культурних смислів в горизонтальних і вертикальних культурних вимірах особистості і суспільства. Розвиток принципу полілогу відбувається в межах синергетичної парадигми культури, що дозволяє переглянути лінійну ідею культурного поступу і подолати обмеженість діалогічної стратегії культурного спілкування. На думку Н. Кирилової, «ключовими секторами, що забезпечують щільність культурних зв'язків, стають масмедіа. Нові інформаційно-комунікативні системи поширюють можливості і сферу впливу на світ масової і транснаціональної культури. Формується нове комп'ютерне покоління, що приймає фізичну і штучну (віртуальну) реальність як однакові реальності» [6, с. 64].

Поширення медійного впливу на динамічні процеси культурного простору змінює й природу трансляції соціокультурного досвіду засобами мистецтва. Моностильова організація текстів культурних артефактів змінюється на полістилістичну, а психологія мистецтва активно розвиває ідею синестетичного феномену сприйняття, сутність якого полягає в тому, що враження, специфічне для даного органу почуттів, супроводжується іншим, додатковим, що притаманне для іншої модальності. Тобто йдеться про системні інтегративні процеси в культурі, які доводять діалектичну єдність зорових і слухових функцій в будь-якому мистецтві (просторовому, часовому, аудіовізуальному) і потребують від реципієнта синестетичної спрямованості сприйняття [7]. У цьому контексті медіамузика – звукова складова медіасфери, музика, що звучить в медіатекстах, є новим видом мистецтва, який балансує між автономною музикою і екранними мистецтвами і

Надійшла до редакції 30.12.2011

створює свою автономну систему художніх образів, нові специфічні засоби і прийоми.

Мета статті – визначити специфіку феномену медіамузики в контексті полілогу культур.

Виклад основного матеріалу. Введення терміна «медіамузика» обґрунтовано візуальним поворотом у культурному просторі, що виводить на перший план електронні засоби масової інформації, засновані на мові медіа, і відповідно, культурні артефакти медійного простору – медіатексти. Будь-який художній текст – це модель культури. В засобах художньої виразності «закодована» інформація про світ, яку реципієнт дешифрує, сприймаючи художній твір. Феномен медіатексту виникає в суспільних умовах нового комунікативного етапу, переміщуючи семантичні особливості текстових структур у площину полілогу культур. Медіатекст як предмет духовної культури, моделює систему мережевих, нелінійних зв'язків в ситуації полілогу. На думку Т. Шак, медіатекст «є одним з центральних понять, яке вбирає в себе сучасні візуальні практики, що актуалізуються в рамках екранних мистецтв» [9, с.1] В складі медіатексту музика, незважаючи на свою вторинність, підлеглисть, залежність від інших компонентів, виконує роль змістової домінанти, виступаючи одночасно в якості: 1) предмета інтенції (об'єкта, на який спрямована свідомість реципієнта); 2) моделі інтенціонального стану, яка виникає у свідомості реципієнта.

Музика стає складовою медійного повідомлення і елементом екранної образності. Музика, навіть, чіткіше, ніж відеоряд, характеризує героя, атмосферу, епоху, місце дії, разом із відеорядом створює композицію і драматургію медіатексту, визначає його жанр і стиль. Музика в екранному творі не існує без відеоряда, проте й відеоряд формується залежно від музичного рішення автора медіатексту.

Музично-мовні форми комунікації в контексті феномену медіамузики змінюються аудіовізуальними і функціонують на 3 рівнях:

1. Медіамузика як музична складова екранного твору, багатofункціональний шар медіаструктури, елемент цілісної структури медіатексту, що виконує роль змістової домінанти в специфічному інтенціональному акті аудіовізуального сприйняття.
2. Медіамузика як явище музичного мистецтва (поряд із сценічною, інструментальною, хоровою, естрадною і т. д.).
3. Медіамузика як окремий вид мистецтва, основною ознакою якого є медіамузичний феномен візуалізації звуку.

Подвійне підпорядкування медіамузики музичним законам і законам екранних мистецтв надає традиційним музичним засобам нових смислів і створює нові медіамузичні засоби на рівні акустичних характеристик, окремих елементів музичної мови, прийомів тематичного розвитку, принципів формоутворення, драматургії, стилістичних ознак.

Акустичні характеристики медіазвука обумовлені характером його функціонування в умовах віртуальної реальності – на радіо, в телеєфірі, на електронних носіях. На першому етапі звукозапису акустичний сигнал перетворюється в електричний, і саме з електричним сигналом працює звукоорежисер, обробляючи його на комп'ютері, мікшерному пульті, контрольному агрегаті. І тільки на останньому етапі звук відновлюється в акустичному вигляді, в якому і поступає на слухову систему людини [2]. Таким чином, на відміну від передачі аку-

стичного звуку безпосередньо від джерела до слухача, в ситуації медійного повідомлення до комунікативного акту «звук-реципієнт» додаються ще два операційних етапа: звукозапис та оцифровка.

Зміни, що відбуваються у перцептивній реакції у зв'язку з медійним опосередкуванням звуку, проявляються в нових ідентифікаційних параметрах звукової реальності: природна (фізична) і штучна (віртуальна) звукова реальність, що є основою автономної музики і медіамузики і сприймаються як однаково вагомими, паритетні реальності. Віртуалізація картини світу дає змогу реципієнту домислювати медійну реальність та конструювати на її основі свій особистісний світ.

Конкретні засоби музичної виразності в медіатексті набувають специфічних рис, виконуючи роль організуючого фактора в створенні цілісного медіатвору в його горизонтальному і вертикальному вимірах завдяки феномену візуалізації. Візуалізація музичних засобів виразності – це набуття медіамузикою рис просторового зображувального мистецтва, що базується на синестетичних закономірностях сприйняття і перетворює музичну мову в медіамузичну. В результаті змінюються основні засоби виразності музики (мелодія, гармонія, ритм, темп, фактура і т. д.) і виникають автономні медіамузичні явища (медіадраматургія, візуально-музична форма, звуковий план, зороакустичний контрапунт, медіалейтмотив, медіацитата).

Б. Асаф'єв [1], розглядаючи поняття “інтонаційної кризи”, що завжди виникає в перехідні періоди історії музичної культури, фактично передбачив глобальні зміни засобів музичної виразності в галузі медіамузики. Це нові мелодичні, ритмічні, композиційні норми, зумовлені, по-перше, умовами існування музики на електронних носіях (що впливає на особливості акустичного сигналу та характер збереження, тиражування, використання творів мистецтва); по-друге, системним характером структури аудіовізуальних медіатекстів, в якій об'єднується вербальний, візуальний та аудійний ряд.

Сформульоване Б. Асаф'євим [1] поняття “музичний словник епохи” передбачає наявність інтонаційних груп, які в умовах певної епохи набувають символічного змісту. В. Дряп'іка [5], аналізуючи пифагорівську теорію музичного етносу, підкреслює спроможність музичних інтонацій формувати людський характер (під впливом різних, збуджуючих мотивів апатичні люди надихаються діяльністю енергією, під впливом ліричних мелодій запальні натури мали настроюватись на більш м'які, лагідні лади). Відомі інтонаційні елементи є зображенням типових реакцій людини на дійсність, вони притаманні певним культурам, соціальним групам, людським характерам. Інтонаційні кліше дозволяють музично типізувати відношення людини та дійсності. Вони історично змінюються, збагачуючись новими контекстами, але в своїй основі являються сформованими структурами, які дають змогу навіть некваліфікованому слухачеві розуміти зміст тієї чи іншої інтонації.

Комбінаторика інтонаційних стереотипів історично набувала знакового змісту у взаємозв'язку зі словом, дією, обрядом, грою, емоційними враженнями. Інтонація ілюструвала, підкріплювала ситуацію, активізує сферу підсвідомості та створюючи нові функціональні значення. В контексті феномену візуалізації сповнені конкретним змістом мелодичні обороти стають додатковою семантичною одиницею. Головні завдання їх у межах єдиної текстової системи

– передавати атмосферу події, підтримувати текст чи рух у кадрі, «домальовувати» картинку (інтонація дає можливість мислено «побачити» те, що не показано у кадрі, але мається на увазі автором як семантичний елемент аудіовізуального образу).

Суттєво впливає на кінцевий художній результат медіатексту і візуалізація таких засобів виразності, як ритм, темп, фактура. Ритм в ефірному творі виконує роль фактора, що організує різні елементи медіатексту. Зміна музичних акцентів може співпадати чи відрізнятися від руху кадрів, проте завжди системно об'єднує вертикаль і горизонталь медіатексту. Темпоритм, організуючи дію в часі і просторі, формує зовнішню фабулу сюжету і його внутрішню емоційну драматургію. Фактура як прозорість чи насиченість матеріалу медіатексту, виявляється в різних комбінаціях візуальної, вербальної і аудійної складових. Наприклад, монодичний склад фактури медіатексту – наявність тільки однієї складової, поліфонічний – звукозоровий контрапункт елементів медіатексту, **в гармонічному складі одна із горизонтальних складових медіатексту виконує роль основної мелодії, а інші – акомпанементу.**

Візуалізація таких музичних явищ, як лейтмотив, музична форма, музична драматургія, веде до виникнення нових прийомів тематичного розвитку, принципів формоутворення і драматургії. Одним з таких принципів нових прийомів є зороакустичний контрапункт – контрапункт звуку і зображення. Медіамузика здатна не тільки збігатися з зображальним рядом фільму, змістом кадру щодо ритму, настрою, а й цілком суперечити йому. Таке поліфонічне зіставлення аудійної і візуальної складової медіатексту породжує додаткові асоціативні враження, посилює драматичний ефект сцени, епізоду.

Специфічною рисою існування тематизму в медіатексті є набуття тематизмом властивостей лейттематизма і цитатності. Лейтмотив як багатократно повторювана музична фраза, яка, за визначенням М. Друскіна [4], викликає певні асоціації з конкретними життєвими явищами чи психологічними процесами, закріплюється за конкретним персонажем, предметом, явищем, ідеєю, емоцією, супроводжуючи їх на протязі усього твору. В медіатексті лейтмотив, перетворюючись в медіалейтмотив, будується на синтезі аудійних і візуальних моментів. Медіалейтмотив можна охарактеризувати як багатократно повторювану одиницю медіатексту, репрезентуюча функція якої базується на вертикальному сполученні складових (візуальної, вербальної, музичної).

Феномен цитатності, на думку Т. Шак, «стає важливим стимулятором підтекстової функції музики в медіатексті, оскільки модифікує семантику оригінального тексту за рахунок асоціацій, що пов'язані з текстом-джерелом» [9, с.38]. Медіацитата – це включення в медіатекст фрагментів інших текстів, що реалізується в інтертекстуальних семантичних зв'язках між: різними видами мистецтва (література, музика, образотворче мистецтво), які входять у структуру медіатексту на концептуальному, композиційному, драматургічному рівнях; різними культурними кодами (замовника, автора, транслятора, аудиторії); міжтекстовими комунікативними актами у внутрішній структурі кожної із складових (вербальної, аудійної, візуальної) та в ділянках збігу структурних контекстів.

Як слідство нових драматургічних і формоутворюючих процесів в медіатексті виникає медіадраматургія

– змістове розподілення компонентів медіатексту по горизонталі (процесуальний розвиток матеріалу, його характер і зміни) та вертикалі (зороакустичний контрапункт візуальних та аудійних шарів медіатексту) і візуально-музична форма – вищий рівень форми екранного твору, результат сполучення музики з іншими складовими, що реалізується в монтажно-композиційному ритмі медіатексту.

Висновки. Музика в медіакультурному просторі виходить за рамки концерта, перестає бути закінченим замкнутим художнім твором та набуває принципово нові риси, перетворюючись у медіамузику. На відміну від музики автономної, яка існує у вигляді цілісних закінчених творів, медіамузика звучить окремими фрагментами, звуками, акордами в медіапросторі, виконуючи в мозаїчній картині сучасного полілога культур різноманітні функції (на рівні складової медіатекста – це виражальна, ілюстративна, формоутворююча, драматургічна, стилістична; на рівні явища музичного мистецтва – соціокультурна, синестетична; на рівні окремого вида мистецтва – регулююча, акумулююча, синтезуюча, комунікативна). Мозаїчні медіакультури фрагменти підпорядковуються іншим законам виразності, форми, драматургії, ніж музика автономна, завдяки залежності від вербального і візуального шарів медіатексту. Відбуваються явища візуалізації – набуття медіамузикою рис просторового зображувального мистецтва і перекодування – виключення музичного фрагмента із кода автономного музичного твору і включення в культурний код медіатексту. Така подвійна семантизація дозволяє медіамузиці виступати одним із вагомих каналів трансляції культурних смислів в ситуації культурного плюралізму і зберігати етнокультурну ідентичність в диверсифікаційних процесах полілога культур, органічно включаючи глобальні культурні світи в площину свідомості конкретної людини.

Література:

1. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс. Кн. 1, 2 / Б. Асафьев ; [ред., вступ. ст. и коммент. Е. М. Орловой]. – Изд. 2-е. – Ленинград : Музыка, 1971. – 376 с.
2. Алдошина Л., Приттс Р. Музыкальная акустика. Учебник для высших учебных заведений / Л. Алдошина, Р. Приттс. – СПб.: Композитор. – 2006. – 720 с.
3. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М. : Политиздат, 1991. – 412, [1] с.
4. Друскин М. С. История зарубежной музыки. Вып. 4 : Вторая половина XIX века : учеб. для консерваторий / М. С. Друскин. – Изд 6-е. – М. : Музыка, 1983. – 528 с. – (Гос. консерватория им. Н. А. Римского-Корсакова).
5. Дряпіка В. І. Соціально-педагогічні основи формування орієнтацій студентської молоді на цінності музичної культури : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 ; 13.00.05 / В. І. Дряпіка. – К., 1997. – 399 с.
6. Кириллова Н. Б. Многообразие культур в глобальном медиaprостранстве // Известия Уральского государственного университета. – 2006. – № 47. – С. 58-68.
7. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія / Людмила Михайлівна Масол ; АНП України, Ін-т пробл. виховання. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
8. Чернышов А.В. «Медиамузыка» как учебная дисциплина (текст доклада на международ. науч.-практ. конференции «Проблемы современного музыкального образования и воспитания» в Мос. гос. консерватории им. П. И. Чайковского (6 мая 2008 г.)) / А. В. Чернышов // Медиаобразование. – 2008. – № 3. – С. 74-84.
9. Шак Т. Ф. Музыка в структуре медиатекста (на материале художественного и анимационного кино) : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора искусствоведения : специальность 17.00.02 “М” / Т. Ф. Шак. – Ростов-на-Дону, 2010. – 53 с.